

WEEKDIEREN IN DE KAMPINA EN DE REST VAN DE MEIERIJ

C.J.P.J. Margry

Molluscs in De Kampina and De Meijerij

The author gives a list of species found in 'De Kampina' and 'De Meijerij', province of Noord-Brabant; the Netherlands.

Inleiding

In Nederland komen momenteel ruim 200 in de vrije natuur levende soorten weekdieren voor op het land en in het zoet- en brak water. Er kunnen worden onderscheiden:

- 113 landslakken (87 huisjesslakken, 26 naaktslakken)
- 60 zoet- en brakwaterslakken (59 huisjesslakken, 1 naaktslak)
- 31 tweekleppigen (alleen in zoet- en brak water)

Van deze groepen komen verschillende soorten voor in de provincie Noord-Brabant. Recente gegevens over de verspreiding zijn nauwelijks beschikbaar. Het best onderzocht zijn de zoetwatermollusken (Gittenberger et al., 1998). Voor de verspreiding van landslakken dateert het laatste overzicht uit 1970 (Gittenberger et al.).

In het najaar van 2001 ontstond uit een sluimerende belangstelling voor weekdieren het idee om een inventarisatie van deze bijzondere diergroep uit te gaan voeren in Het Groene Woud. In Het Groene Woud gaat het om reeds bestaande natuurgebieden als De Kampina, De Mortelen, De Scheeken, Het Dommeldal en De Geelders, die door allerlei projecten aan elkaar zullen worden gekoppeld tot een aaneengesloten natuurgebied van ongeveer 7000 hectaren. Dit natuurgebied vormt de kern in De Meierij, een gebied met veel landschappelijke en cultuurhistorische waarden en gelegen in de steden-driehoek Den Bosch – Eindhoven – Tilburg.

Deze inventarisatie van weekdieren richt zich op heel De Meierij, met extra aandacht voor Het Groene Woud en De Kampina in het bijzonder. Het onderzoek sluit aan bij het onlangs gestarte Atlasproject Nederlandse Mollusken (De Bruyne & Neckheim, 2002).

Methode

In het gebied zijn op het oog interessante plaatsen bezocht en bemonsterd. Bij bemonstering werd in eerste instantie ter plaatse gezocht naar lege huisjes. Later zijn strooiselmonsters verzameld en met gebruik van een stereomicroscopie onderzocht. Alle gevonden soorten zijn opgenomen in een verzameling om controle van determinatie mogelijk te maken. Naaktslakken zijn (op één enkel exemplaar na) nog niet in het onderzoek betrokken.

Resultaten

In Tabel 1 is een overzicht opgenomen van de aangetroffen soorten landslakken en zoetwaterslakken. Als vindplaatsen zijn enkele locaties opgenomen waar veel soorten werden vastgesteld. Per gebied is per soort het aantal monsters vermeld waarin de betreffende soort werd gevonden. In Tabel 2 is de tussenstand van 2 oktober 2002 weergegeven. Per 1 december 2002 konden in De Kampina 29 soorten worden vastgesteld. In de gehele Meierij werden in totaal 56 soorten gevonden.

Conclusie

Dit eerste onderzoeksjaar werd vooral in het begin gekenmerkt door onervarenheid met de diergroep. Naast verwondering over de soortenrijkdom waren er in het

begin problemen met determinatie, moest de meest handige methode van bemonstering worden ontwikkeld en ervaring met het kiezen van monsterplaatsen worden opgebouwd. Toch kunnen nu al enkele eenvoudige conclusies worden getrokken. Op enkele locaties in De Kampina komen veel soorten in aanzienlijke hoeveelheden voor. Grote populaties werden vastgesteld op Banisveld bij de voormalige vuilstort van Bostel. Een enorme rijkdom (met onder andere 17 soorten in één monster, nummer 20020822.2) werd aangetroffen bij Balsvoort op de drooggevalle oever van de afwatering tussen het voormalige retentiebekken en de Heilooop. Daar staat tegenover dat in grote delen van De Kampina op het eerste oog weinig tot geen slakken werden aangetroffen.

Een speurtocht over de Kampinasche Heide leverde niets op dan een gewone tepelhoren *Euspira catena* en een gevlochten fuikhoren *Nassarius reticulatus* aan de oostkant van het Belversch ven. Dit zijn echter zoutwatersoorten die van het schelpenpad afkomstig moeten zijn. Ook in monsters in verschillende bostypen rond Huize Kampina kon niets worden gevonden. Binnen de grenzen van De Kampina lijkt de omgeving van De Beerze vooralsnog het meest ideale gebied voor weekdieren. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat latere onderzoeksmethoden in monsters van andere locaties buiten De Kampina uiteindelijk toch wel enkele soorten bleken te bevatten. Verder onderzoek in De Kampina zal met de groeiende ervaring beslist meer soorten opleveren.

Een tussentijdse telling in oktober (Tabel 2) maakte duidelijk dat er toen in De Meierij op 76 locaties 49 soorten waren vastgesteld. Tevens was op te maken dat maar een kwart van de locaties in De Kampina lag terwijl daar wel ongeveer 50% van de soorten werd gevonden. Dit lijkt er op te wijzen dat De Kampina een soortenrijk gebied is. Van 10 soorten kon in het kader van het onderzoek het voorkomen alléén in De Kampina worden bevestigd. Het ging hierbij vooral om zoetwaterslakken uit de omgeving van De Beerze. Op 1 december 2002 waren in De Kampina inmiddels 29 soorten vastgesteld.

Door eerdere verspreidingsgegevens van landslakken uit de literatuur te vergelijken met de gevonden soorten in De Meierij kan worden geconcludeerd dat niet alleen eerdere vondsten worden bevestigd maar ook nog niet eerder gevonden soorten kunnen worden gemeld. Van de 33 soorten landslakken waren er 14 uit het gebied bekend, konden er 15 gezien hun landelijke verspreiding worden verwacht en werden die hiermee bevestigd en werden er 4 soorten gevonden die als 'nieuw' voor het gebied kunnen worden beschouwd: *Arianta arbustorum*, *Balea biplicata*, *Helix aspersa* en *Monachoides incarnatus*. Van deze vier soorten zijn in De Kampina *A. arbustorum* en *H. aspersa* aangetroffen. *Balea biplicata* werd alleen nog maar aangetroffen in De Mortelen en De Scheeken en *M. incarnatus* alleen in Het Elderbroek bij Schijndel.

Tabel 1: aantal monsters per gebied waarin de soorten werden gevonden per 1 december 2002

	A	B	C	D
A-C = De Kampina; D = rest van De Meierij				
A=Banisveld				
B=Omgeving Beerze				
C=Andere locaties De Kampina				
Wetensch. naam	Nederlandse naam			
<i>Acanthinula aculeata</i>				3
<i>Aegopinella nitidula</i>				5
<i>Arianta arbustorum</i>	2			16
<i>Balea biplicata</i>				4
<i>Carychium minimum</i>				4
<i>Carychium tridentatum</i>				2
<i>Cepaea hortensis</i>				3
<i>Cepaea nemoralis</i>	4	3		16
<i>Cochlicopa lubrica</i>	2	1		9
<i>Columella edentula</i>				2
<i>Discus rotundatus</i>	1			7
<i>Euconulus fulvus</i>				1
<i>Helix aspersa</i>	1			2
<i>Monachoides incarnatus</i>				2
<i>Nesovitrea hammonis</i>				3
<i>Oxychilus alliarius</i>				1
<i>Oxychilus cellarius</i>				1
<i>Oxychilus draparnaudi</i>	2			1
<i>Punctum pygmaeum</i>				1
<i>Pupilla muscorum</i>				2
<i>Succinea oblonga</i>				1
<i>Succinea putris</i>	3	1		6
<i>Oxyloma / Succinea</i>			2	1
<i>Trichia hispida</i>	2	1		13
<i>Vallonia costata</i>	3	1		3
<i>Vallonia excentrica</i>				3
<i>Vertigo pygmaea</i>				1
<i>Vitrea contracta</i>				1
<i>Vitrea crystallina</i>	1			7
<i>Vitrina pellucida</i>	2			6
<i>Zonitoides nitidus</i>	1	3		2
<i>Zonitoides excavatus</i>				1
<i>Limax maximus</i>				1
Aantal landslakken	12	7	1	33
<i>Anisus leucostoma</i>				3
<i>Anisus vortex</i>	1	1		2
<i>Aplexa hypnorum</i>	1			1
<i>Bathymphalus contortus</i>				1
<i>Bithynia tentaculata</i>	1			1
<i>Ferrissia wautieri</i>				1
<i>Galba truncatula</i>	2	2		
<i>Gyraulus albus</i>	2			
<i>Hippeutis complanatus</i>				1
<i>Lymnaea stagnalis</i>	1			3
<i>Omphiscola glabra</i>	2			
<i>Physa fontinalis</i>				3
<i>Physella acuta</i>	1			
<i>Planorbarius corneus</i>			1	5
<i>Planorbis carinatus</i>	1			1
<i>Planorbis planorbis</i>	1			6
<i>Radix ovata</i>	2			1
<i>Stagnicola corvus</i>				1
<i>Stagnicola palustris</i>	1			
<i>Unio pictorum</i>				3
<i>Anodonta anatina</i>	1			2
<i>Sphaerium corneum</i>				1
<i>Sphaeriidae indet</i>				1
Aantal zoetwatersoorten	0	15	3	16
Totaal aantal soorten mollusken	12	22	4	49

De meest aangetroffen soorten slakken zijn:

1. *Cepaea nemoralis*
2. *Arianta arbustorum*
3. *Trichia hispida*

In 2003 is het basisrapport met een rode lijst voor land- en zoetwatermollusken gepland. Bij De Beerze en Smalwater zijn 3 soorten aangetroffen die als kandidaat voor deze rode lijst worden genoemd:

1. *Aplexa hypnorum*
2. *Omphiscola glabra*
3. *Ferrissia wautieri*

Dit bevestigt de bijzondere ecologische waarden en het belang van De Beerze als robuuste ecologische verbindingzone. Buiten De Kampina bleken vooral populierenbossen belangrijke vindplaatsen. Omdat in De Kampina geen populierenbossen aanwezig zijn zullen enkele soorten waarschijnlijk alleen in de rest van Het Groene Woud en De Meierij worden aangetroffen.

Deze inventarisatie is slechts het begin van een langer durend onderzoek. Monsternamen heeft niet systematisch vlakdekkend plaatsgevonden. Het geschetste beeld kan niet als volledig worden beschouwd. Een aanzienlijk aantal monsters wacht nog op analyse. Tot nu toe is wel een belangrijke aanvulling gegeven op reeds bekende verspreidingsgegevens van weekdieren in Midden-Brabant.

De vondsten geven nog geen aanleiding tot het aanpassen van het beheer. De beoogde waterconserving in het reservaat de Kampina is gunstig voor de zoetwaterslakken. Wel zullen de werkzaamheden rond Banisveld voor bijvoorbeeld het Interregproject Groene Woud – Groen Hage(n)land zo gefaseerd moeten worden uitgevoerd dat niet de complete slakkenfauna ter plaatse in één keer wordt afgevoerd of geplet.

Dankwoord

Dit weekdierenonderzoek had niet plaats kunnen vinden zonder de stimulerende woorden van Rykel de Bruyne. Tevens wil ik hierbij bedanken de medewerkers van Natuurmonumenten Leo de Bruijn, Mari Klijn, Luc Roosen en Chris Segers voor hun informatie rond De Kampina en Karel Voets van Het Brabants landschap voor zijn aanwijzingen betreffende geschikte vindplaatsen.

Literatuur

- Bruyne, R.H. de & C.M. Neckheim, 2002. Welke mossel of slak leeft in jullie kaartvak? Spirula 328: 97-98
- Gittenberger, E., W. Backhuys & Th.E.J. Ripken, 1970. De Landslakken van Nederland. Bibl. KNNV nr 17, Leiden
- Gittenberger, E., A.W. Janssen, W.J. Kuijper, J.G.J. Kuiper, T. Meijer, G. van der Velde & G.A. Peeters. 1998. De Nederlandse Zoetwatermollusken. Recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse Fauna 2. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS-Nederland, Leiden. 288 pp.

Adres van de auteur:
Mozartlaan 41
5283 KB Bostel
E-mail: margry@home.nl

Tabel 2: aantal gevonden soorten per groep per gebied per 2 oktober 2002.

	Land-huisjesslakken	Naaktslakken	Zoetwaterslakken	Tweekleppigen	totaal	Aantal locaties
De Meierij	25	1	19	4	49	76
De Kampina	8	0	14	2	24	18
Aileen De Kampina	1	0	8	1	10	